אפילו [א] לשנויי[א] ערקתא דמסאנא וכמה פרהסיא אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם פשיטא ישראלים בעינן דכתיב [א] ונקדשתי בתוך בני ישראל בעי רבי ירמיה תשעה ישראל ונכרי אחד מהו תא שמע דתני [ב] רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא [א] ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם [ב] הבדלו מתוך העדה הזאת [ב] מה להלן עשרה וכולהו ישראל אף כאן עשרה וכולהו ישראל והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי [ג] אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר [ד] הנאת עצמן שאני דאי לא תימא הכי הני קוואקי ודימוניקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני הכא נמי הנאת עצמן שאני ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא עכו"ם דאמר ליה להאי ישראל[ג] קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותאי ואי לא קטילנא לך ליקטיל ולא לקטליה שדי לנהרא ליקטליה ולא ליקטול מ"ט לעבורי מילתא קא בעי בעו מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדושת השם או [ה] אין מצווה על קדושת השם אמר אביי ת"ש [ו] שבע מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הויין א"ל רבא אינהו וכל אבזורייהו מאי הוי עלה אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב [ג] לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי וכתיב [ד] ויאמר לו לך לשלום

ואם

ערקתא דמסאנא. שרוך הנעל שאם דרך העובדי כוכבים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל והאי פרהסיא מדבר בישראל: אתיא תוך תוך. דעשרה בעינן וכולהו ישראל: להלן. במרגלים: והא אסתר פרהסיא הואי. ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה לקטלא: קרקע עולם היא. אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה: הנאת עצמו. שאין העובד כוכבים מתכוין להעבירו מיראתו אלא להנאת עצמו מתכוין שאני ואין כאן חלול השם ליהרג על כך: הני קוואקי ודימוניקי. כלי נחשת שנותנין בהם גחלים וגבוהין הן ועומדין לפני שולחן מלכים להתחמם כנגדן: היכי יהבינן להו. יום חג היה לפרסיים שנוטלין משרתי עבודת כוכבים אור מכל בית ובית ומעמידין בבית עבודת כוכבים שלהם ומתחממין העם כנגדן והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשייהו אקדושת השם הלא חק עבודת כוכבים הוא: אלא. הואיל והעכו"ם אינו מתכוין להעבירו אלא להנאת עצמו מתכוין שצריך לאותו הכלי אין כאן קידוש השם ליהרג עליו ואף על פי שהעכו"ם אינו צריך לו אלא לחוק עבודת כוכבים הנאת עצמו הוא שצריך לאותו כלי ואינו אומר לי שאעבוד אני: קטיל אספסתא. קצור עשב מאכל בהמה: לקטול. האספסתא ולא לקטליה העכו"ם דכיון דאינו מתכוין להעבירו אלא לצורכי עצמו אין כאן חילול השם: שדי לנהרא. להעבירו הוא מתכוין ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות[ד] לקטליה ולא ליקטול אספסתא: בן נח מוזהר על עבודת כוכבים כדאמר בד' מיתות (ד' נו.) ואם אמר עבור[ה] ואל תהרג מצוה היא לקדש את השם או לא: אבזורייהו. כל מידי דשייך בהו וקדושת השם שייכא בהו דאם[ו] אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם הלכך האי נמי בכללן הוא: אבזורייהו. לוד[ז] אפרטנמנ"ט ודוגמתו במנחות (דף עג:) עולה וכל אביזרהא[ח]: לדבר הזה. מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען ע"י וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו:

ואם

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. לכאורה משמע דמנעלים משונין משל עכו"ם כדאמר נמי בפרק הכונס (ב"ק נט: ושם) גבי אלעזר זעירא דהוה סיים מסאני אוכמי וקאמר שהיה מתאבל על ירושלים וכן משמע במסכת תענית (דף כב.) גבי ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטי וקשה דבסוף פ"ק דביצה (דף טו.) תנן אין משלחין מנעל לבן ביו"ט מפני שצריך ביצת הגיד להשחירו ומפרש ר"ת דדוקא רצועות המנעל היו משונות משל עכו"ם דשל עכו"ם שחורות ושל ישראל לבנות ומסאני אוכמי דבכל דוכתי היינו רצועות שחורות אבל המנעל ודאי היה שחור:

והא אסתר פרהסיא הואי. תימה דה"ל לאקשויי עריות הואי דרוצח ונערה המאורסה לכולי עלמא יהרג ואל יעבור וכמו כן קשה בריש כתובות (דף ג: ושם) דאמר דאיכא צנועות דמסרו נפשייהו ופריך ולידרוש להו דאונס שרי ומאי קושיא הא שפיר עבדן דמסרו נפשייהו משום גילוי עריות ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עובד כוכבים משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדאמרינן בפ' נושאין על האנוסה (יבמות צח.) דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומתוך כך היה רוצה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עובד כוכבים ושוב נתגייר ועמה לקיימה ביהדות דלא שייך למימר ואחר לבעל בביאת עובד כוכבים דהויא כביאת בהמה והקשה הר"ר יצחק ב"ר מרדכי דע"כ בביאת עכו"ם נאסרה לבעל כדאמרי' התם דאיכא פרוצות ובפרק האשה שנתארמלה (כתובות כו: ושם) גבי האשה שנחבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה ואמרינן נמי במגילה (דף טו.) כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך אלמא לגבי בעלה לא חשיבי ביאת עובד כוכבים כביאת בהמה וגם לכהונה נפסלת בביאתו אע"פ שבביאת בהמה אינה נפסלת דאין זונה לבהמה כדאמרינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נט:) דזרעיה דעובד כוכבים הוא דאפקריה רחמנא לענין חיים אבל ביאת עובד כוכבים לא אפקריה[ט] וכיון דנאסרה לבעל אסורה לבועל מונטמאה ונטמאה ואמרינן נמי בסוטה בפרק ארוסה (ד' כו: ושם) דגוי מקנין על ידו ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעל ואחד לתרומה ומשני מהו דתימא כי אמר ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה לאפוקי עכו"ם דבלאו הכי אסירה ליה קמ"ל אלמא אפילו גבי עובד כוכבים שייך ונטמאה לאסור לבעל והוא הדין לבועל והא דלא פריך הכא והא אסתר עריות הואי דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מיחייב' למסור עצמה משום עריות דהא מרוצח ילפינן ורוצח גופיה כי מיחייב למסור עצמו ה"מ קודם שיהרג[י] בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך מסתברא שאין חייב למסור עצמו דמאי אמר אדרבה מאי חזית דדמא דחבראי סומקי טפי דילמא דמא דידי סומק טפי כיון דלא עביד מעשה והא דקאמר אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור יהרג גרסינן והבועל קאי דעביד מעשה אבל הנערה עצמה שהיא קרקע עולם אין חייבת למסור עצמה ואי גרס תהרג יש לפרש דתהרג הנערה קודם שתעשה מעשה שתביא עליה את הערוה אבל לענין חלול השם משום פרהסיא לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם וכן נמי יש לפרש בההיא דריש פרק הבא על יבמתו (יבמות ד' נג: ושם) דאמר רבא אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת דאם אומר לו שיהרגהו או יניח שיביאוהו על הערוה ויודע שאם יביאוהו אי אפשר שלא יתקשה לא מצינו למימר דלא עביד מעשה שהקישוי חשיב מעשה ואם היה כבר מקושה ועומד והעכו"ם הביאוהו על הערוה התם ודאי יש אונס ואין לו למסור עצמו והא דפריך פרק מצות חליצה (שם ד' קג. ושם) גבי יעל והא קא מתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים דכשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא לא בעי למימר דמהאי טעמא היה לה למסור עצמה אע"פ שהיא קרקע עולם משום דהנאה חשיבא כמעשה כדדרים בפרק המניח (ב"ק ד' לג.) ונכרתו הנפשות העושות דא"כ במעתין נמי ה"ל לאקשויי גבי אסתר ועוד דנראין הדברים שלא היתה אנוסה שהרי בורח היה ולא הוה רשאי לאנסה ואדרבה היה צריך שתטמינהו מן הרודפים כמו שמוכיח הענין והיא פיתתו בדברים עד שבא עליה להתיש כחו והתם פריך על מה שהכתוב משבחה מנשים באהל תברך שרה רבקה רחל ולאה דאמרינן בפ' מי שאמר ואני בנדר (ד' כג: ושם) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה שהיו מתכוונות להבנות מבעליהן וחשיב לה שלא לשמה משום דנהנין מן המצוה ולא הוי לשמה כל כך ומש"ה פריך דיעל נמי מיתהניא והשתא ניחא שהכתוב משבחה דאם היתה אנוסה במה הכתוב משבחה וא"ת כשנתגלית אסתר לאחשורוש שאמרה כאשר אבדתי אבדתי למה לא גירשה מרדכי תחילה כדי שתהא מותרת לחזור לו דמחזיר גרושתו לא אסירה בזנות בלא נישואין כדתנן בפ"ב דסוטה (ד' יח:) הכל מודים שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש שנסתרי לאחר ונטמאי שאם נסתרי ונטמאי ואח"כ יחזירנה זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה וי"ל דלא היה רוצה לגרשה שהיה ירא פן יודע למלך:

קטול אספסתא ושדי לחיותא כו'. ההוא עובדא דשלהי יבמות (ד' קכא: ושם) דאמר ליה עכו"ם לישראל קטיל אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלניא בר ישראל דאמרי ליה בשל לי קדירה בשבתא ולא בשיל וקטילתיה שמא לא היה בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו למסור עצמו במקום הנאת עצמן של עכו"ם:

בן נח מצווה על קידוש השם. וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפילו ישראל היה מחויב למסור עצמו אפילו בצינעא אי לא דכתיב וחי בהם ויש לומר דדילמא לא איצטריך וחי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה דאפילו בצינעא יהרג ואל יעבור לכ"ע:

ואם

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הלכה ג סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף א:

נט ב (מיי' שם הלכה ג) טוש"ע שם בהג"ה:

ס ג מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף א:

סא ד מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה ב:

◆

ליקוטי רש"י

נפשו של ישראל וכאן עבירה נעשית ונפש אבדה מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה דילמא של זה חביבה טפי עליו ונמצא עבירה נעשית ונפש אבדה [פסחים שם]. כלומר מאי דעתיך למשרי מילתא משום וחי בהם ולא שימות בהם טעמו של דבר לפי שחביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות אמר הקב"ה תבטל המצוה ויחיה זה אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצוה בטילה למה ייטב בעיני המקום לעבור על מצותו למה יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל [יומא שם].

[ע"ב שייך לע"א]

עדה. אין פחותה מעשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב [מגילה כג:]. אספסתא. שחת, וקוצרין אותו שלשה פעמים בחדש וחוזר וצומח [שבת עג.]. מין זרע הוא לעשב בהמות ולסוף ל' יום הוא נגמר ועוקרין אותו וזורעין אחר במקומו ובתוך שלשים יום גוזזין אותו שלש פעמים [ב"ב כח:]. קטול אספסתא. קצוץ שחת לבהמותי [יבמות קכא:]. בית רמון. שם עבדת גלולים. והשתחויתי. על כרסי כששוחה אדוני והוא נשען על ידי [מ"ב ה, יח].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עי' תוס' שבת מט. ד"ה עגלים], ב) [ברכות כא: ע"ש מגילה כג: פ"ש], ג) [לעיל ע:], ד) גיטין דף יז. (ע"ש ברש"י), ה) סוטה כח., ו) [וע"ע תוס' מגילה טו. ד"ה כשם].

◆

תורה אור השלם

א) וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: [ויקרא כב, לב]

ב) הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע: [במדבר טז, כא]

עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלָי אֶת תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי: [במדבר יד, כז]

ג) לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְיָ לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח נָא יְיָ לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה: [מלכים ב ה, יח]

ד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ: [מלכים ב ה, יט]

◆

הגהות וציונים

א] בשאילתות וארא סי' מב לי"ג "לשנויי", עיי"ש פירושו. ועי' אור שמח יסודי התורה פ"ה ה"ב שמגיה לפי פירוש השאילתות לשינויי: ב] צריך להוסיף ואתיא עדה עדה דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת כך איתא במגילה כג ע"ב ובזה תבין פירש"י ד"ה להלן (במרגלים) (גליון) ועיין מהרש"א ברש"י שם: ג] ראשונים וכת"י דאמר רבא האי עכו"ם דאמר ליה לישראל קטול: ד] או שעת השמד (דפו"ר): ה] צ"ל עבוד (כ"ה ברש"י שבע"י): ו] צ"ל אם אומר (מהרש"ל דפו"ר) ובאה"מ מגיה דאם אומר וכו' או יהרג אם לא יקדש (וכ"ה ברש"י שבע"י): ז] צ"ל לדו"ד (דפו"ר): ח] [כ"ה גי' הערוך שם אבל לפנינו איתא וכל חבירתה] (גליון): ט] צ"ל לא אפקרה (דפו"ר): י] צ"ל שיהרוג (מהרש"ם): כ] ע"ש הנוסחא (גליון).